

Nogomet u viktorijanskoj Engleskoj – *Football Association*, radnička klasa i profesionalizacija nogometa

Titulu „kolijevke nogometa“ Engleska je dobila zahvaljujući događajima i procesima koji su se odvijali u tom sportu tijekom viktorijanskog doba, kada je Ujedinjeno Kraljevstvo prolazilo kroz brojne promjene koje će, između ostaloga, ostaviti trajan utjecaj na svakodnevni život u toj zemlji. Ovaj rad analizira ključne aspekte povijesti nogometa u navedenom razdoblju: osnivanje i razvoj Engleskog nogometnog saveza (FA), popularizaciju nogometa među radničkom klasom te, u konačnici, profesionalizaciju tog sporta. Istraživanjem navedenih procesa, ovaj će rad prikazati početke i uspon modernog nogometa, društveni utjecaj na nogomet te analizirati utjecaj koji nogomet imao na englesko društvo.

Ključne riječi: nogomet, FA, kup, liga, radnička klasa, profesionalizam

1. Uvod

Moderni nogomet jedan je od najzanimljivijih društvenih fenomena današnjice. Diljem svijeta, stotine milijuna ljudi strastveno prati svoje najdraže nogometne klubove i nacionalne reprezentacije kroz brojna natjecanja i prvenstva. Zarada koja se ostvaruje u tom sportu svakim danom doseže nove rekorde. Nogomet je za mnoge postao i vrlo bitan dio njihovog identiteta. Kako objasniti nastanak jednog takvog društveno-kulturnog fenomena koji se proširio u gotovo sve krajeve svijeta? Odgovor na to pitanje pokušat će se pronaći u Engleskoj za vrijeme viktorijanskog doba jer su upravo tada stvoreni temelji modernog nogometa. Ta činjenica vidljiva je danas i u engleskom nogometnom žargonu. Englesku se naziva „kolijevkom nogometa“, a engleska javnost za vrijeme međunarodnih natjecanja govori kako bi engleska reprezentacija osvajanjem naslova prvaka „nogomet vratila kući“. Koliko god takvi izrazi možda zvuče pretjerano, ipak se temelje na činjenici kako je upravo Engleska bila mjesto gdje su se izgradili korijeni moderne nogometne igre i kulture. Ipak, povijest nogometa u Engleskoj kompliciranija je nego što se čini, s obzirom na to da su još engleski srednjovjekovni izvori ukazivali na postojanje sportova u kojima se lopta udarala prema nekakvim golovima. Međutim, obrise nogometa kakvog poznajemo danas možemo prepoznati

tek od druge polovice 19. stoljeća, u razdoblju srednjeg i kasnog viktorijanskog doba. Cilj je ovog rada analizirati okolnosti u kojima je nastao moderni nogomet u Engleskoj, s posebnim naglaskom na prva desetljeća rada Engleskog nogometnog saveza (the Football Association – dalje FA). Prvo će se pružiti kratki povijesni pregled nogometa prije osnivanja FA-a 1863. kako bi se uspostavio kontekst za određene događaje i procese koji su se odvijali u viktorijanskoj Engleskoj. Povijest nogometa u viktorijanskoj Engleskoj neće se moći kvalitetno analizirati bez navođenja nekih društvenih, socijalnih i kulturnih promjena koje su zahvatile Englesku tijekom navedenog razdoblja, posebice onih koji su vezani uz radničku klasu. Nogomet je u tim procesima odigrao značajnu ulogu, posebice prema kraju 19. stoljeća. Konačno, rad će se dotaknuti nastanka profesionalnog nogometa te uloge koju su klasni odnosi imali u tom procesu.

2. Povijest nogometa u Engleskoj do osnivanja FA-a

2.1 Problem kontinuiteta i razvoj igre do 19. stoljeća

Odrediti kada se točno počeo igrati nogomet u Engleskoj problematično je iz nekoliko razloga. Kao prvo, sportovi poput ragbija, američkog ili australskog nogometa dijele sličnu povijest sa nogometom, s obzirom na to da navedeni sportovi vuku korijene iz istih ili sličnih pravila koja su prvi put zapisana u Engleskoj sredinom 19. stoljeća. Primjerice, danas možemo vrlo jasno razlikovati nogomet od ragbija, dok je do popularizacije nogometa igranog po pravilima FA-a u drugoj polovici 19. stoljeća situacija bila kompliciranija. U vrijeme prije nego što je FA-a postao *de facto* glavno nogometno tijelo u zemlji, brojne elitne škole imale su vlastita pravila po kojima su igrali nogomet, a tek će u kasnijem razdoblju iz tih pravila nastati moderne inačice nekolicine sportova (ragbi, nogomet, američki nogomet, itd.¹). Upravo iz tog

1 Ovdje svakako treba napomenuti kako danas većina anglofonih država (sa izuzetkom Ujedinjenog Kraljevstva), koristi riječ

razloga teško je stvoriti povijesni kontinuitet nogometa prije osnivanja FA-a. Gledajući u još dalju prošlost (npr. u srednjovjekovnu Englesku), problem kontinuiteta postaje još veći, bez obzira na to što su tada postojale igre za koje se može tvrditi da su bile „preteče“ nogometa. Međutim, stvaranje čvrste poveznice između srednjovjekovnih igara loptom, školskih sportova u kasnijem razdoblju i nogometa u viktorijanskom ili čak modernom dobu, u najmanju je ruku kontroverzno.

Najraniji zapisi u kojima se opisuje nekakva igra loptom u Engleskoj sežu do srednjeg vijeka, odnosno do druge polovice 12. stoljeća. Prvi spomen riječi „lopta“ (eng. *ball*) u engleskom jeziku pojavljuje se na početku 13. stoljeća (Magoun, 1929: 35). Naravno, ne možemo tvrditi da se u tim izvorima uopće radilo o nekakvoj igri koja je nalikovala na nogomet. Kako je ta igra onda izgledala? Iz ograničenih izvora možemo zaključiti da se radilo o igri s velikim brojem sudionika (često se radilo o stotinama ljudi) koja se igrala na ulicama engleskih gradova i sela, te o igri u kojoj se, kroz tučnjavu i nered, vodila borba za loptu koja bi se onda nosila ili vodila do nekakvog dogovorenog cilja, odnosno gola. Još jedan važan izvor o ovim uličnim igrama potječe iz 1314., kada je londonski gradonačelnik Nicholas de Farndone izdao proklamaciju kojom su se igre loptom zabranile na londonskim ulicama. Zabrana je donesena zbog „određenih nereda koji nastaju udaranjem velikih lopti (*footballs*) na javnim površinama, zbog čega mnoga zla mogu nastati“ (Magoun, 1929: 36). Slične zabrane proklamirane su i tijekom 14. i 15. stoljeća. Unatoč zabranama, slične su igre često bile organizirane povodom blagdana i praznika, posebice za praznički utorak (eng. *Shrove Tuesday*), odnosno dan prije početka korizme. Ova „preteča“ nogometa ostao je popularan ulični sport i tijekom idućih nekoliko stoljeća. Nogomet se spominjao i u Shakespeareovim djelima, što je dovoljan dokaz kako je usprkos zabranama taj sport još uvijek bio sastavnim dijelom engleske svakodnevice. Dolaskom 18. stoljeća, igre loptom postaju sve učestalijom zabavom na livadama privatnih škola (tzv. *public schools*²) koje su pohađali učenici iz uglednih engleskih obitelji. Učenici su nepostojeća pravila tog uličnog sporta prilagodili svojim željama i uvjetima u kojima su mogli igrati. Do kraja 18. i početkom 19. stoljeća, svaka uglednija škola u Engleskoj njegovala je vlastita pravila igre koja je u to vrijeme gotovo nestala sa engleskih ulica.

„soccer“ za nogomet, dok se „football“ koristi za američki, australski, kanadski nogomet, itd.

2 Treba napomenuti kako se ovdje ne radi o pogrešnom prijevodu, već se *public school* u britanskom obrazovnom sustavu doista odnosi na ono što bi se u Hrvatskoj nazivalo privatnim školama. Pridjev *public* (hrv. javno) označava otvorenost tih škola za prihvaćanje učenika iz cijele zemlje, a ne samo iz okolice.

2.2 Školski nogomet, prvi pravilnici i klubovi

U prvim su desetljećima 19. stoljeća engleske vlasti i dalje smatrale kako je nogomet opasna i nasilna igra kojom se ugrožavaju javni red i mir. Tako je *Highway Act* iz 1835. zabranio igranje nogometa na svim javnim cestama (Collins, 2019: 13). Slične lokalne zabrane dovele su „srednjovjekovni“ ulični nogomet na rub izumiranja, a zbog nasilnosti igre, ravnatelji i učitelji škola u kojima su ti sportovi bili popularni, nisu gledali nogomet s pretjeranim odobravanjem.

Međutim, relativno ravan reljef britanskog otoka, kao i sama društvena i socijalna struktura engleskog društva u prvoj su polovici 19. stoljeća (koja je poticala duh zajedništva), pogodovala tome da su brojni terenski sportovi, tako i nogomet, unatoč zabranama, ostali popularne društvene aktivnosti koje su spajale lokalna mjesta i škole (Huizinga, 1949: 197). Stoga su, kako je 19. stoljeće odmicalo, određene obrazovne institucije počele pozitivnije gledati na nogomet. Tako, početkom viktorijanskog doba, nastaju novi pravci u odgoju i obrazovanju učenika privatnih škola. Među viktorijanskim odgajateljima željnim obrazovne i odgojne reforme uskoro se proširio odgojno-ideološki pokret tzv. pokret „mišićavog kršćanstva“ (eng. *Muscular Christianity*). Zagovaratelji takvog pristupa školskom odgoju i obrazovanju smatrali su da se nove generacije engleske društvene elite mora oblikovati fokusiranjem na njihovo fizičko zdravlje i snagu te im istovremeno treba pružiti moralni i kršćanski odgoj. Viktorijanski odgajatelji smatrali su da bi potencijalna mentalna i fizička slabost nadolazećih generacija učenika privatnih škola mogla dovesti do opće propasti cjelokupnog engleskog društva. Stoga su timske sportovi, posebice nogomet, uskoro postali idealni alati za oblikovanje novog viktorijanskog muškarca. Ukratko, idejna zamisao ove ideologije mogla se sažeti kroz latinsku izreku: „U zdravom tijelu, zdrav duh“ (Collins, 2019: 18). Teoriju ovog pokreta razvio je Thomas Arnold, ravnatelj škole u Rugbyju od 1828. do 1841. Kako bi promovirao timske sportove među učenicima, ograničavao je bavljenje tradicionalnijim sportovima. Dolaskom na mjesto ravnatelja škole, Arnold je krenuo u rat protiv sportova kao što su ribolov, lov i streljaštvo. Tako je iz škole izbacio šestoricu dječaka zbog pećanja u rijeci Avon nakon prigovora lokalnog zemljoposjednika. Zatim je potpuno zabranio korištenje vatrenog oružja u lovu te je čak ubijao lovačke pse koje su držali školarci (Mangan, McKenzie: 2006, 43). U konačnici, učenici su počeli učestalije igrati nogomet, što zbog indirektno prisile, a što zbog prethodne popularnosti tog sporta.

Nakon što je nogomet dodatno populariziran u privatnim školama, sredinom 19. stoljeća u tim institucijama nastaju prvi zapisani pravilnici nogometne

igre. Jedan od razloga zbog kojega je uopće došlo do toga, bila je, prije svega, želja za smanjivanjem nasilnosti u igri (Koller, Brandle: 2015, 16). Pravilnici proizašli iz engleskih škola u ovom su razdoblju imali međusobni utjecaj jedni na druge. Kada bi neka škola ili institucija stvarala novi pravilnik, tvorci tog pravilnika gotovo bi uvijek gledali prema već utvrđenim pravilima drugih škola i „posudili“ ono što bi im se svidjelo ili bi ta pravila prilagodili vlastitim željama. Prva pisana pravila za nogomet izdana su 1845. u školi u gradu Rugby pod nazivom *The Law of Football as Played in Rugby School* (hrv. Pravila nogometa kakav se igrao u školi u Rugbyju) (Goldblatt, 2008:63). Brojne druge elitne škole također su u narednim godinama izdale vlastite pravilnike, poput Etona, gdje je to učinjeno 1847. godine. Međutim, nepostojanje jedinstvenih pravila onemogućavalo je organizaciju nogometnih natjecanja između tih škola. Pokušaji učenika nekih škola i sveučilišta (poput sveučilišnog kluba iz Cambridgea 1848.) da stvore univerzalni nogometni pravilnik tijekom 1840-ih i 50-ih ostali su bez šire podrške drugih škole koje su inzistirale da su baš njihova pravila najbolja. Usprkos velikom broju pravilnika, nogometna pravila većine škola i sveučilišta mogla su se općenito podijeliti u dvije kategorije: na pravilnike koji su poticali udaranje lopte nogom (pravila iz Etona i Cambridgea) i na pravilnike koji su dopuštali da se lopta nosi i dodaje rukama (pravila iz Rugbyja). Sa završetkom svojeg školovanja, bivši učenici često su imali želju da nastave igrati nogomet, zbog čega dolazi do nastanka prvih nogometnih klubova.

Sheffield FC bio je prvi osnovani nogometni klub koji nije bio dijelom neke škole ili sveučilišta, a aktivan je i danas.³ Osnovali su ga 1857. godine Nathaniel Creswick i William Pest, bivši učenici jedne sheffieldske škole (Jackson, 2019: 225). Njih dvojica bili su članovi Sheffieldskog kriket kluba, a nogometni su klub pokrenuli jer su smatrali da bi nogomet bio dobar sport za održavanje kondicije tijekom zime, kada se kriket obično nije igrao (kriket se smatrao „ljetnim“ sportom) (Collins, 2019: 24). S obzirom na to da im nije u potpunosti odgovarao niti jedan nogometni pravilnik, njih dvojica poslali su zamolbe drugim školama da im pošalju svoja nogometna pravila kako bi ih mogli usporediti i odabrati ona koja im više odgovaraju. Rezultat tog pothvata bilo je stvaranje Sheffieldskih nogometnih pravila koja su nastala u listopadu 1858. godine (Collins, 2019: 25). Samo dva pravila iz tog pravilnika nisu bila potpuno ista ili slična s pravilnikom škole u Rugbyju, gdje je 1862. godine izdana nadopunjena inačica (Collins, 2019: 26). Čak i kada je Sheffield 1877. postao prvi klub sa sjevera Engleske koji se učlanio u FA (nakon što su 1867.

osnovali Sheffieldski nogometni savez), igrači kluba još su neko vrijeme igrali utakmice po vlastitim pravilima, misleći da će moći utjecati na promjene u pravilniku FA-a. Nakon što im to nije pošlo za rukom, Sheffield je u konačnici odbacio svoj pravilnik i prihvatio FA-ov. Njihova odluka ukazivala je na to da su do kraja 1870-ih lokalne varijacije nogometa izumirale, a klubovi su većim dijelom birali igrati po pravilima FA-a ili po pravilima Engleskog ragbijaškog saveza osnovanog 1871 (Collins, 2019: 43).

3. Nastanak FA-a i prve godine organizacije

Nakon brojnih neuspješnih pokušaja da se postigne kompromis oko jedinstvenih nogometnih pravila, 26. listopada 1863. u londonskom su se pubu Freemasons' Tavern sastali predstavnici 11 klubova i škola. Njihov sastanak bio je rezultat pisma kojega je u sportskom tjedniku *Bell's Life in London* objavio Ebenezer Morley, osnivač nogometnog kluba Barnes FC. U pismu je bio upućen poziv na organizaciju sastanka „u svrhu promocije usvajanja općeg nogometnog kodeksa“ (Collins, 2019: 4). Morley nipošto nije bio prvi koji je dao takav prijedlog u novine. Sastanku su prethodile stalne molbe dijela nogometne javnosti da se konačno postigne dogovor kakav je već postojao u profesionalnom kriketu,⁴ kako bi nogomet privukao što više mladih (i dobrostojećih) ljudi. Za prvog predsjednika FA-a izabran je Arthur Pember, dok je na mjesto tajnika postavljen Morley. Nakon dva mjeseca pregovora, 8. prosinca konačno je iznesen prijedlog univerzalnog nogometnog pravilnika. Većina pravila bila je preuzeta iz škola u Harrowu i Etonu. Njihovi su pravilnici vrlo rijetko dopuštali igranje rukom, a upravo se oko tog pitanja vodila žustra debata. Ipak, jedna druga odluka podijelila je predstavnike klubova. Pravilnik FA-a zabranio je da se lopta oduzima udaranjem drugog igrača u nogu. Predstavnici nekolicine kluba nisu se složili s tim pravilom, posebice predstavnici koji su preferirali pravila škole u Rugbyju, te su napustili novoosnovani savez. F.W. Campbell, predstavnik Blackheatha i protivnik navedene odluke ovako je prokomentirao zabranu grubog udaranja: „...odstranit će se sva hrabrost i odvažnost igre, a ja ću morati pozvati puno Francuza koji bi vas pobijedili nakon tjedan dana treniranja“ (Wilson, 2008: 26). Iako izrečeno djelomično u šali, njegova izjava pokazuje kako je razmišljao jedan dio sportske javnosti: nogomet kao „muški“ sport mora biti pun surovosti, a vještina igranja ne bi trebala igrati gotovo nikakvu ulogu (Wilson, 2008: 27). Odlazak nekolicine klubova-osnivača iz FA-a nakon

³ Upravo zato se prema FIFA-i smatra prvim osnovanim nogometnim klubom.

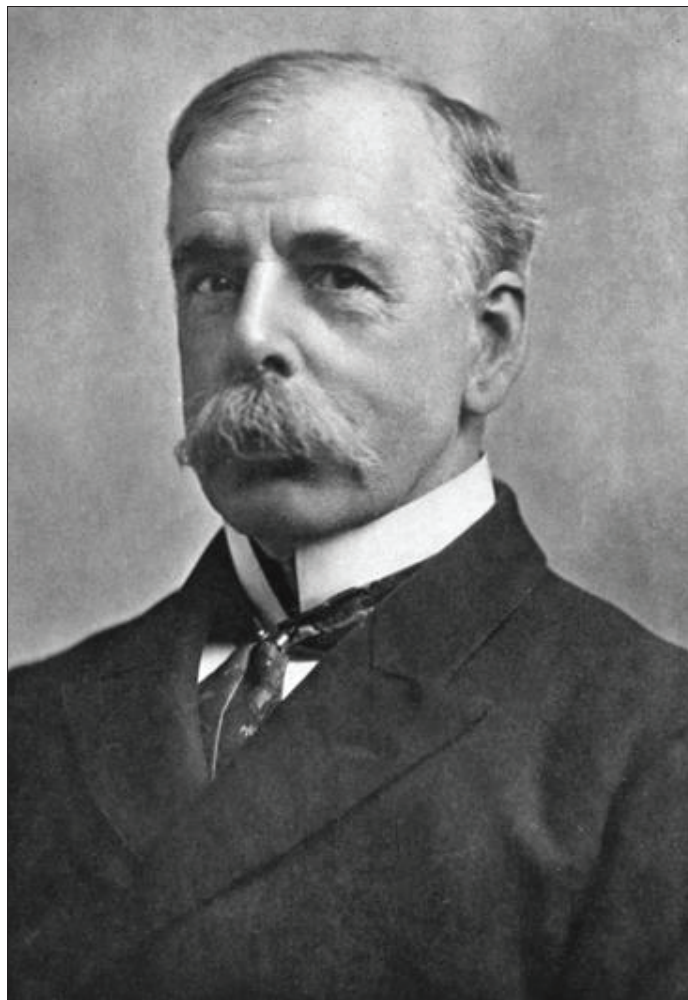
⁴ Univerzalna pravila kriketa je već od 1788. godine regulirao Marylebone Cricket Club (MCC).

svoga nekoliko tjedana bio je težak udarac za ambicije te organizacije, koja je zbog toga u prvim godinama svog postojanja bila na rubu gašenja. Od 19 klubova koji su bili članovi FA-a u prosincu 1863., samo ih je 10 ostalo do 1867 (Collins, 2019: 8). Ujedinjavanje svih nogometnih klubova Engleske pod jedinstvenim pravilnikom činilo se kao nedostižna želja. Na godišnjem sastanku 1867. godine, čak je i „otac“ FA-a Morley predložio da se organizacija ugasi. Ipak, drugi su delegati FA-a unatoč tadašnjoj situaciji ostali optimistični te su odbili Morleyjev prijedlog. U svega nekoliko godina pokazat će se da je njihov optimizam bio itekako opravdan.

3.1 Prve međunarodne utakmice i FA kup

Nakon što su prve godine FA-a bile žene neuspjehom, 1870-te su za tu mladu organizaciju počele puno bolje. Godine 1870. za tajnika FA-a izabran je Charles W. Alcock, jedan od osnivača nogometnog kluba Wanderers. U prvih sedam godina postojanja, FA je imao čak četiri tajnika, što je pokazivalo određeni nedostatak vizije (Collins, 2015: 1130). FA će konačno oživjeti dolaskom Alcocka na mjesto tajnika, gdje će ostati idućih 25 godina. Alcockov doprinos bio je prepoznat vrlo rano. Britanski magazin *The Graphic*, već je 1875. Alcocka nazvao „ocem modernog nogometa“ (Brown, 2013: 123). Ubrzo nakon što je došao na taj položaj, dolazi do organizacije prve „međunarodne“ nogometne utakmice pod pokroviteljstvom FA-a. Tako je 5. ožujka 1870. odigran prvi „međunarodni“ susret između Engleske i Škotske. Međutim, utakmica je samo na papiru bila međunarodnog karaktera. Naime, za Škotsku je igrao samo jedan nogometaš koji je zapravo bio rođen u Škotskoj – Kenneth Muir Mackenzie (Brown, 2013: 68). Svi ostali igrači (uključujući i one koji su igrali za Englesku) bili su iz londonskih klubova. Takvim jednoličnim sastavima svakako je doprinijela činjenica da je nogomet, igran po pravilima FA-a, u ovo vrijeme još uvijek bio rijetka pojava na krajnjem sjeveru britanskog otoka gdje je dominirao ragbi (Collins, 2019: 34). Sam susret završio je rezultatom 1-1, a u revanšu, odigranom u studenom iste godine, Engleska je pobijedila s rezultatom 1-0. Iako te utakmice nisu bile od velikog značaja, ipak su uspjele donekle podići ugled FA-a, s obzirom na to da su pokazali (barem na papiru) kako mogu organizirati „međunarodne“ susrete. Brojne igrače i predstavnike ragbijaških klubova u Škotskoj razljutilo je takvo ponašanje FA-a, jer su smatrali kako FA nema pravo zastupati Škotsku na međunarodnoj razini. Dva tjedna nakon drugog susreta Engleske i Škotske, predstavnici pet škotskih ragbi klubova organizirali su vlastiti „međunarodni“ susret između reprezentacija Engleske i Škotske. Potom su u siječnju 1871. predstavnici dvadeset ragbi klubova osnovali Engleski ragbi savez -

Rugby Football Union (dalje RFU) (Collins, 2019: 35). Tom odlukom postalo je jasno kako se prvotna želja o stvaranju univerzalnog pravilnika neće ostvariti.

Charles W. Alcock, tajnik FA-a od 1870. do 1895. godine

Prva priznata međunarodna nogometna utakmica između Engleske i Škotske odigrana je 30. studenog 1872. Do te utakmice ukupno je odigrano pet „međunarodnih“ utakmica između Engleske i Škotske, međutim FIFA ih danas ne priznaje kao utakmice međunarodnog karaktera. Za reprezentaciju Škotske ovaj su put zapravo nastupali škotski igrači koji su igrali za tada najugledniji škotski nogometni klub Queen’s Park. Nekoliko mjeseci nakon što je odigran ovaj susret, u ožujku 1873., škotski ljubitelji FA-ovog nogometa, predvođeni igračima i stožerom Queen’s Parka, osnovali su Škotski nogometni savez (Scottish FA) koji je tako postao drugi osnovani nacionalni nogometni savez u povijesti (Brown, 2013: 92).

Nakon što su se međunarodni susreti pokazali uspješnima, u srpnju 1871. Alcock odlučuje pokrenuti novu inicijativu – FA kup, odnosno kup natjecanje koje bi se igralo pod pokroviteljstvom FA-a. Takav format turnira ni tada nije bio nov. Sheffieldski FA prvi je došao na tu ideju kada je

organizirao tzv. Youdan kup 1867., četiri godine prije nego što je Alcock došao na istu ideju. Youdan kup dobio je ime po sheffieldskom vlasniku kazališta i filantropu Thomasu Youdanu koji je taj turnir sponzorirao (Brown, 2013: 62). To je međutim bio prvi i jedini Youdan kup te je zbog toga ostao zaboravljen u povijesti nogometa usprkos tomu što je prethodio FA kupu. Drugo kup natjecanje u povijesti održano je 1868., ovaj puta pod imenom Cromwell kup, također nazvano po glavnom pokrovitelju natjecanja i odigrano u Sheffieldu (Brown, 2013: 67). Organiziranjem takvih kup natjecanja tijekom 1870-ih, klubovi su praktički bili prisiljeni igrati po jednom dogovorenom pravilniku ako su htjeli igrati na tim turnirima. Većina kup natjecanja igrala se po pravilima FA-a ili su igrani po vrlo sličnim pravilima, što je dovelo do prvotne popularizacije FA-ovih nogometnih pravila (Kitching, 2015: 143).

Prvi FA kup započeo je u studenom 1871., a u njemu je sudjelovalo 15 ekipa. Iako je 50 ekipa imalo pravo na sudjelovanje u turniru, mnogi nisu mogli sudjelovati zbog putnih troškova i drugih komplikacija (Goldblatt, 2008: 68). Sama organizacija kupa bila je vrlo kaotična. Od 15 klubova koji su službeno bili sudionici kupa, samo 12 ih je zapravo i odigralo utakmice, kojih je ukupno bilo 13 (1). U finalu koje se odigralo u ožujku 1872., momčad Wanderersa pobijedila je Royal Engineerse 1-0, a zanimljivo je napomenuti kako je tajnik FA-a Alcock bio kapetan pobjedničke ekipe. Utakmicu je pratilo oko 2000 gledatelja. Početkom 1870-ih ragbi je još uvijek bio popularniji od FA-ovog nogometa, pa ne čudi donekle skromna nazočnost gledatelja. Brojke su tijekom ovog desetljeća i dalje išle u prilog ragbiju: na početku sezone 1874./75., četiri godine mlađi RFU brojao je 113 klubova, dok se pod FA-om nalazilo 78 klubova, od kojih je 18 dolazilo iz sheffieldskog FA-a (Collins, 2019: 38). Međutim, samo dvadesetak godina kasnije situacija je bila potpuno drukčija. Dok je ragbijaški svijet bio usred debate oko profesionalizacije sporta koja je u konačnici dovela do podjela unutar RFU-a, nogomet igran

Ulaznica za prvu priznatu međunarodnu utakmicu između Engleske i Škotske, odigrane 30. studenog 1872.

po pravilima FA-a privlačio je rekordan broj gledatelja u FA kupu i novoosnovanoj ligi, a broj klubova koji su se učlanjivali u FA rastao je eksponencijalno. Što se moralo dogoditi da dođe do takvog obrata u relativno kratko vrijeme? Odgovor pronalazimo tijekom 1870-ih i 1880-ih, kada pripadnici radničke klase diljem Velike Britanije počinju pokazivati sve veći interes za nogomet.

4. Nova zabava radničke klase

Kako bi se otkrili razlozi zbog kojih je upravo nogomet postao toliko privlačan radničkoj klasi u Engleskoj i šire, prvo moramo uzeti u obzir demografske i društvene promjene u Velikoj Britaniji tijekom 19. stoljeća. Proces industrijalizacije koji je zahvatio cijeli britanski otok krajem 18. i početkom 19. stoljeća, radikalno je promijenio društvo. Brojna sela ubrzo su postala predgrađa gradova koji su ih „dostigli“ svojim rastom. Ogroman priljev stanovništva sa sela u gradove rezultirao je time da je do 1850. godine više od polovice stanovništva Velike Britanije živjelo u gradovima (Koller, Brandle: 2015, 46). Dolaskom u novu sredinu, doseljenici su bili u potrazi za društvenim aktivnostima na kojima su željeli upoznati svoje nove susjede i sugrađane. Međutim, s obzirom na to da su te novopridošlice često radile u nehumanim uvjetima (ponekad više od 12 sati dnevno), nisu imali ni prostora ni vremena baviti se hobijima ili sličnim aktivnostima u slobodno vrijeme, jer ono jednostavno nije postojalo ili je bilo iznimno kratkotrajno. Kako je i zašto upravo nogomet, od svih sportova, privukao zanimanje radničke klase? U trenutku kada je nogomet postajao sve popularniji sport, brojni su pripadnici radničke klase iza sebe imali već nekoliko desetljeća njegovanja kulture kolektivizma, timskog rada, međusobne solidarnosti i zajedništva (Thompson, 1966: 423-424). Nogomet je stoga imao potencijal da bude idealan sport za takvu sredinu, ali je još nekoliko faktora odigralo bitnu ulogu u njegovoj popularizaciji.

Tijekom druge polovice 19. stoljeća radni uvjeti postaju nešto humaniji zahvaljujući novim zakonskim regulativama koje su skratile radne sate tvorničkim radnicima, posebice vikendom. Velikom broju ljudi uskoro je na raspolaganju bilo slobodno vrijeme koje prije nisu imali, a htjeli su ga ispuniti nekom aktivnosti izvan radnog mjesta i kuće. Istovremeno su rasle prosječne radničke plaće, čime je došlo do blagog rasta njihovog niskog životnog standarda. Dio siromašnijeg stanovništva sada si je mogao priuštiti bavljenje aktivnostima u slobodno vrijeme. Osim što je nogomet iznimno timski fokusiran sport, on je za radnike također nudio privremeni bijeg iz surove i dosadne svakodnevice ispunjene teškim radom. Štoviše, nije bilo potrebno puno toga kako bi se odigrala jedna utakmica jer igračima nije bila potrebna skupa

oprema. Također, nogometna pravila nisu bila previše komplicirana. Nogomet je stvorio društvenu dinamiku koju niti jedan drugi oblik zabave nije uspio stvoriti u viktorijanskom dobu: privremeno je premostio razlike među klasama. S obzirom na to da su se kup natjecanja većinom igrala po sustavu ispadanja, klubovi nisu mogli birati s kim će igrati te su tako ljudi iz različitih društvenih sredina dolazili u međusobni kontakt. Britansko društvo u ovom je razdoblju bilo iznimno osjetljivo na društveni i klasni status pojedinca te je takvo javno miješanje bogatijih i siromašnijih slojeva društva bilo neobično vidjeti. Nogomet je omogućio radničkoj klasi da se na jednakoj razini i pod jednakim uvjetima natječe sa bogatijima, što naravno nije bio slučaj drugdje, posebice u svijetu politike i visokog obrazovanja. Pobjeda u utakmici nije ovisila o tome jesu li nogometaši na terenu pohađali Oxford ili su primjerice radili u tvornici kože. Nogomet je posebno privukao tvorničke radnike na sjeveru Engleske gdje se i nalazila većina industrijskih postrojenja. Međutim, velika većina pripadnika radničke klase nije spontano počela igrati ili pratiti nogomet, nego su u dodir s ovim sportom najčešće dolazili na radnom mjestu, u crkvama ili u pubovima (Collins, 2019: 44). Budući da su se igrači radničkih nogometnih klubova često bavili istim zanimanjem ili su radili na istom radnom mjestu, mogli su se lako povezati sa svojim kolegama, koji bi ih onda bodrili na utakmicama. Potom bi ti isti radnici zajedno otišli u lokalni pub, najčešće poslije napornog radnog dana ili poslije utakmice, a za šankom bi se vrlo često pričalo upravo o nogometu. Tako je došlo do jačanja lokalnog patriotizma te bolje povezanosti među radničkim stanovništvom. U konačnici, pripadnici svih društvenih klasa mogli su osjećati isti ponos i pružiti podršku lokalnim nogometašima koji bi na utakmicama postali neslužbeni predstavnici njihovog kvarta, grada, županije ili regije. Postati „predstavnikom“ neke tvornice ili kvarta bila je velika čast te je nogometašima radničkih klubova to bila dodatna motivacija tijekom utakmica. Čak i kada bi za te klubove nastupali igrači iz drugih sredina, lokalno stanovništvo ubrzo bi ih proglasilo „svojima“ te su se na taj način i oni integrirali u identitet kluba koje je njegovalo lokalno stanovništvo (Baker, 1979: 248).

Bitnu ulogu pri stvaranju radničkih nogometnih klubova imale su i lokalne župe. Koncept već spomenutog „mišićavog kršćanstva“ bio je vrlo privlačan crkvenim organizacijama koje su tražile način kako da sve brojnije pripadnike radničke klase približe crkvi i vjeri te ih tako udalje od vrebajućeg kriminala. Utjecaj crkvenih organizacija posebice je bio vidljiv u nekim gradovima. Tako je 1885. godine u Liverpoolu 25 od 112 nogometnih klubova bilo osnovano zahvaljujući naporima lokalnih crkvenih zajednica (Koller, Brandle: 2015: 54). Ipak, veliki je dio crkvenih klubova nakon određenog vremena

zaboravio svoje korijene, posebice kada je u organizirani nogomet počeo pritjecati novac.

Dodatni poticaj popularizaciji nogometa među nižim klasama dali su i novinari. U prvim godinama postojanja FA-a reportaže sa nogometnih utakmica su bile rijetke, a poznati sportski tjednici poput *Bell's Life* pretežito su izvještavali o kriketu, boksanju ili konjskim utrkama (Collins, 2019: 14). Potreba za izvještajima sa nogometnih utakmica pojavljuje se tek u 1880-ima, kada osim povećanog interesa za nogomet dolazi i do naglog porasta pismenosti među stanovništvom. Od ostalih sportskih novina iz ovog razdoblja svakako treba izdvojiti *Athletic News*, *The Field*, *Sporting Chronicle* i *Sporting Life*. Rast interesa za čitanje o nogometu među radničkom klasom, kao i svi drugi navedeni faktori doveli su do toga da su krajem 1880-ih radnički klubovi činili većinu nogometnih klubova u svakoj regiji Engleske (Kitching, 2015: 146). Taj nagli porast broja radničkih klubova ubrzo je bio vidljiv i u FA kupu. U prvih se nekoliko godina finale FA kupa uvijek igralo između elitnih amaterskih klubova čiji su igrači uglavnom bili bivši učenici privatnih škola. Međutim, kako je sve više radničkih klubova igralo u kupu, bilo je pitanje vremena kada će barem jedna takva momčad ući u finale. Upravo se to i dogodilo 1882., kada je u finale ušla momčad Blackburn Roversa. Bili su prvi klub sa sjevera Engleske koji je ušao u finale FA kupa, a momčad im se pretežito sastojala od igrača koji su bili fizički radnici. Tako su se u njihovoj momčadi našla četiri tekstilna radnika, tri metalska radnika te po jedan vodoinstalatere, barmen, zubar i radnik bijelog ovratnika (eng. *white-collar worker*) (Koller, Brandle, 2015: 74). Protivnici su im bili Old Etoniansi, amaterski klub bivših učenika škole u Etonu koji je do tada dominirao FA kupom. Utakmica je završila rezultatom 1-0 za Old Etonianse (Goldblatt, 2008: 75). Prilikom revanš Blackburn Roversi nisu morali dugo čekati te su sljedeće godine ponovno ušli u finale gdje su ih opet čekali Old Etoniansi. Ovaj su put Roversi bili uspješniji te su pobijedili rezultatom 2-1. Tako su postali prvi radnički klub koji je osvojio FA kup. Pobjeda Roversa u finalu FA kupa 1883. označila je početak kraja dominacije elitnih amaterskih klubova te će već sezona 1884./85. biti posljednja u kojoj će jedna elitna amaterska ekipa uopće ući u finale FA kupa.⁵

4.1. Profesionalizacija nogometa

Krajem 1870-ih, u vrijeme kada raste interes za nogomet među radničkom klasom, dolazi do velikog priljeva novca u taj sport. Organiziranje međusobnih

5 U finalu kupa 1884./85. igrali su Blackburn Roversi protiv amatera iz škotskog Queen's Parka, a radilo se o reprizi finala iz prethodne sezone. Oba puta slavili su Roversi (2-1 i 2-0).

susreta postalo je komercijalno isplativo, što je značilo da su istovremeno rasli i troškovi za organizaciju tih utakmica. Brojni igrači iz radničkih klubova nerijetko su zbog rasporeda utakmica propuštali poslovne obveze, zbog čega su im plaće bile manje. Dio ovih troškova često je bio podmiren, međutim, direktno plaćanje igrača bilo je zabranjeno (Goldblatt, 2008: 86). Neki nogometaši htjeli su biti plaćeni za svoj trud i talent, posebice škotski igrači koji su dolazili na „posudbe“ u engleske klubove. Priljev nogometaša iz Škotske dogodio se tijekom kasnih 1870-ih, a već u idućem desetljeću engleski klubovi davali su oglase u novine preko kojih su pozivali igrače iz Škotske da dođu igrati za njih (Brown, 2013: 136-137). Međutim, FA je u početku bio protiv direktnog plaćanja igrača. Elitniji dio sportske javnosti smatrao je da bi privlačnost zarade dovela do toga da nogomet izgubi svoje prvotne vrijednosti, poput prethodno spomenutog „mišićavog kršćanstva“, koje je trebalo poticati kršćansko i natjecateljsko ponašanje. Klubovi koji su bili protiv priljeva novca i profesionalizacije nogometa uglavnom su se sastojali od igrača iz viših društvenih klasa koji su gajili klasnu netrpeljivost prema svojim siromašnijim sunarodnjacima. FA je stoga odlučio prekinuti praksu nekih klubova da novčano nagrađuju i plaćaju svoje igrače. Godine 1882. donesena je odluka kako će se svaki klub koji plaća svoje igrače kažnjavati. Nije trebalo dugo čekati da se ovo pravilo primjeni. Iste godine, momčad The Zulus iz Sheffielda, nakon igranja nekoliko prijateljskih susreta, izbačena je iz FA-a zbog plaćanja igrača te se ubrzo i ugasila (Brown, 2013: 110-111). Tijekom sezone 1883./84., iz FA kupa izbačena je momčad Preston North End, nakon što je protivnička momčad Upton Park (elitni amaterski klub iz Londona) podnijela žalbu da utakmica koja je završila rezultatom 1-1 nije legitimna, s obzirom na to da su za Preston igrali plaćeni igrači. Nakon što je Preston potvrdio kako su optužbe istinite, suspendirani su iz FA-a (Collins, 2019: 57). Vidjevši kontroverzu koja se stvarala oko pitanja profesionalizma, tajnik FA-a Alcock odlučio je predložiti da se ipak dopusti davanje plaća nogometašima. Međutim, na konferenciji FA-a 1884. samo je troje od oko 200 delegata prihvatilo njegov prijedlog (Brown, 2013: 139). Debata oko tog pitanja ipak je nastavljena. Na ponovljenom je sastanku u siječnju 1885. Alcock još jednom iznio svoj prijedlog, ali je ovaj put on imao veću težinu zbog prijetnji brojnih klubova da će osnovati vlastiti nogometni savez koji će podupirati profesionalne momčadi. Glasovanje je pokazalo koliku je podjelu izazvala ova rasprava – 113 je bilo na strani Alcocka, a 108 protiv, što nije bilo dovoljno za ozakonjenje prijedloga jer su se sve odluke FA-a donosile dvotrećinskim odobravanjem (Brown, 2013: 140). Određeni kompromis ipak je postignut u srpnju iste godine te je potencijalno kobna

fragmentacija organiziranog nogometa izbjegnuta. FA je na kraju donio sljedeće odluke: svaki se profesionalni igrač mora registrirati pri FA-u, igračima je zabranjeno prelaziti u druge klubove dok traje sezona te igrač prvo mora živjeti dvije godine u mjestu kluba za koji bi želio igrati (Jackson, 2019: 237). Pravilo o dvogodišnjem boravku igrača nije dugo opstalo te je ukinuto već 1889. Posljedice legalizacije profesionalizma vrlo su brzo bile vidljive. Nekoliko godina stara Engleska nogometna liga uskoro je postala više škotska nego engleska: u 16 klubova koji su 1892. igrali u Engleskoj ligi, 99 igrača bilo je iz Škotske, 73 iz Engleske, tri iz Walesa i jedan iz Irske (Brown, 2013: 195).

Koliko su bili plaćeni prvi profesionalci? U prvim godinama legalnog profesionalizma neki su nogometaši bili plaćeni svega 4 šilinga tjedno.⁶ Do 1890. godine, prosječni nogometaš mogao se nadati četverostruko većoj plaći nego što ju je imao prosječni fizički radnik. Deset godina kasnije, prosječan nogometaš zarađivao je i do deset puta više. Krajem viktorijanskog doba prosječna tjedna plaća porasla je na sedam funti, dok su vrhunski nogometaši mogli očekivati zaradu od deset funti tjedno. FA je odlučio stati na kraj vrtoglavom rastu plaća u nekim klubovima te je 1901. uveo pravilo o maksimalnoj dopuštenoj plaći koja je iznosila četiri funte (Brown, 2013: 213). Usprkos sve glasnijim kritikama upućenim FA-u da dopuštaju preveliku komercijalizaciju nogometa, zarada klubova rasla je svake godine, što je rezultiralo sve kvalitetnijom infrastrukturom na stadionima koji su privlačili sve više ljudi. Tako je finale FA kupa 1901. između Tottenham Hotspura i Sheffield Uniteda privukao do tada rekordan broj gledatelja. Ovaj derbi sjevera i juga, te posljednje finale viktorijanskog doba, pratilo je čak 110 000 gledatelja (Jackson, 2019: 245). Trajna popularnost nogometa postala je neupitna.

5. Daljnje aktivnosti FA-a i reforme unutar igre

Broj gledatelja i sudionika u FA kupu nastavio je rasti tijekom druge polovice 1870-tih i početkom 1880-ih. Tijekom istog razdoblja rastao je i broj novoosnovanih klubova. Tako je Birmingham 1874. imao samo jedan nogometni klub, samo dvije godine kasnije 20, a 1880. dosegao je brojku od 150. Sličan trend zabilježen je i u Liverpoolu: 1878. grad je imao svega dva nogometna kluba, a 1886. više od 150 (Guttman, 2004: 107). Istovremeno dolazi i do ujedinjavanja lokalnih nogometnih saveza. Godine 1877. dolazi do već spomenutog spajanja londonskog i sheffieldskog FA-a, odnosno prvoosnovanog i drugoosnovanog engleskog nogometnog saveza. Brojni

⁶ Jedan šiling vrijedio je 1/20 funte.

Finale FA kupa 1897. godine između Aston Ville i Evertona

drugi lokalni FA savezi također su se pridružili londonskom FA-u, koji se od saveza londonskih klubova do 1880-ih razvio u nacionalnu nogometnu organizaciju koja je upravljala većinom regionalnih saveza (Koller, Brandle, 2015: 18). Uskoro je organizirani engleski nogomet dočekao još jednu novu inicijativu kojom se želio riješiti problem nedostatka profitabilnih utakmica tijekom sezone. Navedeni problem nastao je nakon legalizacije profesionalizma, kada je uz već prisutne troškove putovanja i organiziranja utakmica dio klupskog budžeta morao biti namijenjen i igračima. S obzirom na to da su kup natjecanja bila vrlo nestabilan izvor prihoda, prije svega zato što klubovi nisu znali koliko će daleko dogurati u takvom natjecanju (što je nerijetko rezultiralo otkazivanjem drugih susreta), nije bilo moguće isplanirati raspored za cijelu sezonu (Jackson, 2019: 238). Kao odgovor na taj problem, Škot William McGregor, jedan od direktora nogometnog kluba Aston Villa, došao je na ideju da se pokrene nogometna liga. Tako je, zahvaljujući njegovoj inicijativi 1888., nastala Engleska nogometna liga (eng. *The Football League*). Za prvu sezonu odabrano je 12 „elitnih“ klubova koji su trebali predstavljati najbolje klubove FA-a. To su bili sljedeći klubovi: Accrington, Aston Villa, Blackburn Rovers, Bolton Wanderers, Burnley, Derby County, Everton, Notts County, Preston North End, Stoke City, West Bromwich Albion i Wolverhampton Wanderers. Osnivanje Engleske nogometne lige potaknulo je slične inicijative. Tako su 1889. klubovi sa sjevera Engleske osnovali tzv. Sjevernu ligu koja se održala sve do danas,

usprkos tome što nikad nije dosegla popularnost Engleske nogometne lige.

Engleska liga ubrzo se počela širiti. Tako je 1891. u ligi nastupalo 14 klubova, a već sljedeće godine ta je brojka povećana na 16. Iste godine (1892.) uvedena je Druga liga sa 12 klubova. Godine 1905. obje su se lige proširile na 20 klubova (Jackson, 2019: 239). Istovremeno, rastao je i broj klubova pod FA-om. Tako je do 1914. čak 12 000 klubova bilo u FA-u (Koller, Brandle, 2015: 43). Utakmice su se bodovale tako da su pobjednici osvajali dva boda, dok bi remi rezultirao podjelom bodova. U slučaju da su dvije ekipe imale isti broj bodova, prednost na tablici imala je ekipa s boljom gol-razlikom. U prvim godinama lige dominirali su klubovi iz središnje i sjeverne Engleske, odnosno iz krajeva koji su bile „srce“ industrijalizma u Velikoj Britaniji (Guttman, 2004: 108). Rezultatski gledano, u razdoblju viktorijskog doba, najuspješniji klub bio je Aston Villa. Klub su 1874. osnovali igrači kriket kluba koji je tada bio dio lokalne crkvene zajednice. U prvoj sezoni Engleske nogometne lige (1888./89.) završili su na drugom mjestu, a do 1901. ligu su osvojili čak pet puta: 1893./94., 1895./96., 1896./97., 1898./99. i 1899./1900. Ništa manje uspješni nisu bili ni u FA kupu, čiji pokal su do 1901. podizali tri puta: 1887., 1895. i 1897. Osvajanjem FA kupa i lige 1897. Aston Villa postao je drugi klub u povijesti koji je osvojio dvostruku krunu.⁷ Koliko je to bio

⁷ Dvostruku krunu prvu je osvojila momčad Preston North End 1888./89.

impresivan pothvat govori i činjenica kako se na sljedećeg osvajača dvostruke krune moralo čekati preko 60 godina.⁸

Osnivanje lige dovelo je do dodatnog popuštanja pravila za profesionalne igrače. Svega godinu dana nakon pokretanja lige, FA je ukinuo kontroverzno pravilo prema kojemu su strani igrači morali živjeti dvije godine u mjestu kluba za kojeg su htjeli igrati, što je rezultiralo već spomenutim priljevom većeg broja škotskih igrača u engleske klubove (Jackson, 2019: 239). Posljedica osnivanja lige bila je i daljnja marginalizacija elitnih amaterskih klubova. Za takve klubove su većinom igrali imućniji pripadnici društva, posebice bivši učenici privatnih škola koji nogomet nisu igrali profesionalno. FA je stoga 1893. pokrenuo amaterski kup kako bi zadovoljio takve klubove koji su sve slabije mogli parirati profesionalcima. Međutim, već od 1895. u amaterskom kupu dolazi do dominacije radničkih klubova sa sjevera Engleske, što je dovelo do daljnjeg udaljavanja elitnih klubova od FA-a (Goldblatt, 2008: 88). Vrhunac sukoba između elitnih amaterskih klubova i FA-a dogodio se 1907. kada bivši učenik škole u Etonu osniva Amaterski nogometni savez (eng. *Amateur Football Association* – dalje AFA). Savezu se ubrzo priključilo oko 500 klubova, ali im je nedostajala podrška amaterskih klubova iz središnje i sjeverne Engleske (Goldblatt, 2008: 88). FA je ubrzo zabranio svojim članovima igranje sa klubovima koji su bili dio AFA-e. Ipak, ova podjela nije dugo trajala te 1914. AFA postaje dijelom FA-a.

5.1 Razvoj pravila FA-a i izgleda igre

Tijekom prvih desetljeća postojanja, FA je svoj pravilnik vrlo često nadopunjavao novim pravilima i regulacijama. Tako je već 1867., pri jednoj od prvih većih promjena i nadopunjavanja pravilnika, FA približila izgled svoje igre nogometu kakav se igrao u školama u Etonu i Harrowu, čime su htjeli privući igrače privatnih škola u svoju organizaciju (Collins, 2019: 33). To je FA-a udaljilo od igre kakva se primjerice igrala u Rugbyju, a koja će kasnije postati temeljem modernog ragbija. Svakom se novom reformom pravilnik FA-a sve više razlikovao od pravilnika privatnih škola. Tako se u nogomet uvode karakteristike igre koje su i danas njezin sastavni dio. Godine 1871. uvedeno je izvođenje kornera te je golmanima dopušteno uzimanje lopte u ruke (Guttman, 2004: 107). Službena veličina nogometne lopte definirana je 1872., a postavljanje prečke na golove, označavanje granica nogometnog igrališta i sredine terena postalo je obavezno tek od 1882. Devet godina kasnije svaki je gol morao imati i mrežu. Penali su uvedeni 1891. kako bi se kažnjavali prekršaji čiji je cilj bio sprječavanje golova (Brown,

2013: 170). Iste su godine nogometni suci postali obavezni dio svake utakmice, iako su i prije toga, prema pravilniku, susret morala pratiti dva (od 1881. tri) službenika. Sudačka uloga proširena je 1898. godine, kada suci postaju jedini arbitri u donošenju odluka o prekršajima ili prekršenim pravilima tijekom utakmice (Goldblatt, 2008: 71). Kako bi se ujediniли pravilnici engleskog, škotskog, velškog i irskog FA-a (između kojih su, tada još uvijek, postojale određene razlike), 1886. uspostavljen je Međunarodni odbor nogometnih saveza (eng. *International Football Association Board*, skraćeno IFAB). Svaka buduća promjena u FA-ovom pravilniku od tada je išla isključivo preko IFAB-a.

Osim promjena u pravilima, valja istaknuti i određene promjene koje su se istovremeno odvijale u pristupu samoj igri. Sve do 1880-ih dodavanja između igrača bila su rijetka, čak i kada su protivnički igrači prijetili oduzimanjem lopte. Međusobno dodavanje lopte popularizirali su škotski nogometaši te su zbog toga postali poželjni u engleskim klubovima. Njihov način igre pokazao se superiornijim od „engleskog“ dribljanja lopte, što se vidjelo i po rezultatima međunarodnih susreta između te dvije reprezentacije (Brown, 2013: 137).⁹ Učestalija dodavanja dovela su do promjena u nogometnim formacijama te se nogometaši sve više počinju širiti po terenu i igrati na krilima (Goldblatt, 2008: 74). Tako je tzv. *combination game* (hrv. kombinacijska igra) postao najpopularnijom nogometnom taktikom, a učestalo dodavanje lopte i suradnja cijele momčadi postala je ključnom strategijom pobjedničkih ekipa.

6. Zaključak

Brojni su razlozi zašto je moderni i profesionalni nogomet nastao upravo u Engleskoj. Industrijalizacija 19. stoljeća dovela je do stvaranja novih društvenih, demografskih i socijalnih procesa koji su u drugoj polovici tog stoljeća omogućili širem dijelu društva aktivno sudjelovanje i doprinos industriji zabave. Porast radničkih plaća i skraćivanje radnog vremena u zadnjim desetljećima 19. stoljeća bili su dodatni poticaji nižim klasama engleskog društva da svoju svakodnevicu popunjavaju igranjem sportova, posjetom sajmovima, odlaskom na izlete itd. Nakon što je jedno vrijeme bio gotovo isključivo sport elitnih škola, nogomet je u drugoj polovici 19. stoljeća postao sve privlačniji pripadnicima radničke klase te je ubrzo postao jedna od glavnih tema o kojima se pričalo na njihovim radnim mjestima, u pubovima i sličnim okupljalištima. Vodeću ulogu u prvotnoj popularizaciji nogometa i njegovom kasnijem širenju među radničkom klasom imao je Engleski nogometni

⁸ To se dogodilo u sezoni 1960./61., kada je FA kup i Englesku nogometnu ligu osvojio Tottenham.

⁹ U godišnjim prijateljskim susretima između 1872. i 1883. Škotska je odnijela 8 pobjeda, Engleska dvije, a isti broj utakmica završio je neriješenim rezultatom.

savez (FA), osnovan 1863. godine. Prvotno je nastao kako bi se ujedinila pravila sporta koji se do tada smatrao jednom igrom različitih varijanti. Iako im to u konačnici nije uspjelo, FA je kroz inicijative poput FA kupa i Engleske nogometne lige popularizirao svoju varijantu igre i tako zacementirao svoj autoritet u engleskom nogometu. U trenutku kada FA daje zeleno svjetlo profesionalnom nogometu, nestaju sve prepreke da se nogomet proširi među pripadnicima svih društvenih klasa, nakon čega postaje komercijalnim sportom broj jedan u Engleskoj. S druge strane, klasna netrpeljivost i elitizam zatvorili su radničkoj klasi vrata ragbija, zbog čega je taj sport, unatoč sličnom povijesnom kontinuitetu, zauzeo sporedno mjesto iza nogometa. U svega nekoliko godina, klubovi nastali kroz privatne inicijative na radnim mjestima, u crkvama, školama i drugim društvenim institucijama, pretvorili su se u profitabilne organizacije koje su uzdržavale dobro plaćene igrače i privlačili desetke tisuća ljudi na stadione diljem Engleske. Brojni drugi društveni i ekonomski procesi koji su se mogli zamijetiti u viktorskoj Engleskoj vidljivi su i danas u državama u razvoju, pogotovo tamo gdje je nogomet jedna od glavnih društvenih poveznica među siromašnim i pretežito mladim stanovništvom. Iz toga možemo zaključiti kako je nogomet i danas često vezan uz društvene, socijalne, pa čak i političke promjene koje zahvaćaju određena mjesta, regije ili države. Stoga je zadatak povjesničara dublje istražiti vezu između nogometa i tih procesa, jer povijest nogometa ne pripada isključivo popularno-zabavnoj kulturi, nego je i bitan stavak u proučavanju povijesti društva i svakodnevice.

Summary

Football in Victorian England – the Football Association, the Working Class, and the Professionalization of Football

England's title of „the cradle of football“ originates from the events and developments surrounding football during the Victorian era, when the United Kingdom was going through numerous changes that left a permanent mark on everyday life. This paper analyses the crucial aspects of football history in the aforementioned period: the foundation and evolution of the Football Association, the popularization of football among the working class, and, finally, the professionalization of football itself. By researching these developments in football, this paper will simultaneously showcase the beginnings and the rise of modern football, as well as analyse the relationship between football and the English society.

Keywords: football, the FA, cup, league, working class, professionalism

7. Popis literature

1. Baker, William J., 1979. *The Making of a Working-Class Football Culture in Victorian England*, Journal of Social History, vol. 13, br. 2, str. 241.–251.
2. Brown, Paul, 2013. *The Victorian Football Miscellany*, Superelastic, London.
3. Collins, Tony, 2019. *How Football Began: A Global History of How the World's Football Codes Were Born*, Routledge, New York.
4. Collins, Tony, 2015. *Early Football and the Emergence of Modern Soccer, c. 1840–1880*, The International Journal of the History of Sport, vol. 32, br. 9, str. 1127.–1142.
5. Goldblatt, David, 2008. *The Ball is Round: A Global History of Football*, Riverhead Books, New York.
6. Guttman, Allen, 2004. *Sports: The First Five Millennia*, University of Massachusetts Press, Amherst.
7. Huizinga, Johan, 1949. *Homo ludens*, Routledge, Oxford.
8. Jackson, Lee, 2019. *Palaces of Pleasure: From Music Halls to the Seaside to Football, How Victorian Invented Mass Entertainment*, Yale University Press, New Haven & London.
9. Koller, Christian; Brandle, Fabian, 2015. *Goal!: A Cultural and Social History of Modern Football*, The Catholic University of America Press, Washington D.C.
10. Kitching, Gavin, 2015. *The Origins of Football: History, Ideology and the Making of 'The People's Game'*, History Workshop Journal, br. 79, str. 127.–153.
11. Mangan J. A.; McKenzie Callum, 2006. *The Other Side of the Coin: Victorian Masculinity, Fieldsports and English Elite Education*, u: *A Sport Loving Society: Victorian and Edwardian middle-class England at Play*, Routledge, London and New York, str. 41.–59.
12. Magoun, F. P., 1929. *Football in Medieval England and in Middle-English Literature*, The American Historical Review, vol. 35, br. 1, str. 33.–45.
13. Thompson, E. P., 1966. *The Making of the English Working Class*, Penguin Books, London.
14. Wilson, Johnatan, 2008. *Inverting the Pyramid*, Orion, London.

Internetski izvori

1. The Football Association, *The History of the FA* <https://www.thefa.com/about-football-association/what-we-do/history> (13.4.2021.)